

УДК:378.23/28.372.8

Вініченко А. А.

кандидат історичних наук, доцент кафедри управління проектами ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ

Радченко Д. В.

здобувач вищої освіти групи ПВШ-17-Х1 ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розглядаються особливості підготовки майбутніх учителів християнської етики до духовно-морального виховання школярів.

Ключові слова: християнська етика, духовно-моральне виховання, вчитель, знання, учень, цінності, професійна підготовка.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХРИСТИАНСКОЙ ЭТИКИ К ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОМУ ВОСПИТАНИЮ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности подготовки будущих учителей христианской этики к духовно-нравственному воспитанию школьников.

Ключевые слова: христианская этика, духовно-нравственное воспитание, учитель, знания, ученик, ценности, профессиональная подготовка.

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF CHRISTIAN ETHICS FOR THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN

Annotation. The article discusses the features of training future teachers of Christian ethics in the spiritual and moral education of schoolchildren.

Key words: Christian ethics, spiritual and moral education, master, knowledge, learning, values, professional training.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою складовою національної духовності українського народу були релігійні уявлення, педагогічні й антропологічні за своєю сутністю, що зумовлювало значущість духовно-морального виховання у формуванні духовних цінностей і світогляду молодого покоління. Навіть тоді, коли суспільство вбачало переваги атеїзму, в українських родинах панувала духовність, де пріоритетами були духовно-моральні цінності, християнські чесноти тощо. [8]

У процесі формування і розвитку особистості особлива роль належить педагогічному впливу на її цілісну сутність, у якій духовне домінує і є основою для розвитку всіх інших рис особистості. У цьому контексті сенс освіти полягає у сприянні духовному становленню особистості, яка розвивається, побудові нею гармонійних стосунків зі світом та іншими людьми, природою, розвитку її самосвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості впливу духовно-моральних цінностей у підготовці сучасної молоді стали темою дослідження багатьох науковців на теренах пострадянського суспільства. Це роботи українських науковців – І. Беха, Г. Васяновича, І. Зязюна, В. Жуковського, В. Молодиченка, Л. Хоружої, Г. Шевченко та ін. Також можемо навести і авторів сучасних дисертаційних праць, де християнська етика подана як окремий напрям духовного життя (М. Махортова, І. Кулікова, І. Столяров, І. Сіданіч та ін.). Проблема якості підготовки педагогів за спеціалізацією «Християнська етика» в умовах реформування освітньої системи Української держави набуває особливої актуальності. Зокрема, у школах за рахунок варіативної компоненти виділяються години для

впровадження курсів духовно-морального спрямування. Проте питання якості підготовки педагогів з цього напрямку залишається відкритим.

Мета статті – здійснення теоретичного аналізу професійної підготовки майбутніх учителів християнської етики до духовно-морального виховання школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на отримання освіти, в тому числі і в духовно-моральній сфері, є невід'ємним правом кожної людини. Право на освіту, свободу совісті кожної людини гарантовані Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Міжнародними пактами про права людини (1966 р.), Конституцією України та іншими міжнародно-правовими і вітчизняними документами.

Міжнародні, європейські та українські правові документи дають підстави для здійснення заходів щодо реалізації права громадян України виховувати своїх дітей в межах культурно-історичної та релігійної традиції за їхнім вільним вибором. Закон не обмежує цього права для жодного громадянина. Дії, які не суперечать чинному законодавству України та міжнародним правовим нормам, можуть вважатися дозволеними і можуть розраховувати на підтримку і сприяння з боку держави [4]. В Україні об'єктивно існують всі підстави для введення в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів предметів морально-духовного спрямування.

Відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 року, вивчення християнської спадщини українського народу має відбуватися в межах навчального предмету "Основи християнської етики"[9, 1] .

Християнство є культуроутворюючим, смислоутворюючим елементом життя українського народу. Воно зіграло виняткову роль в історії нашої держави, житті суспільства, розвитку його культури, духовності та моралі. Сучасний українець, навіть якщо він сповідує принципи атеїзму або

абсолютно байдужий до релігії, в переважній більшості випадків номінально залишається християнином за своїм менталітетом.

Найважливішою обставиною, що характеризує християнську етику, є те, що вона була і залишається духовно, морально, естетично значимою для українського народу. Ця обставина визначає необхідність її вивчення в наш прагматичний час. Познайомити підростаюче покоління з духовно-моральним світом християнства, його значенням в розвитку всіх сфер життя українського суспільства, в особистому житті людини – основна мета курсу християнської етики [2].

Система підготовки спеціалістів для викладання курсів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах ґрунтується на положеннях Закону України «Про загальну середню освіту». Концептуальні засади предметів духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах визначають, що «згідно із Законом України про «Загальну середню освіту» предмет духовно-морального спрямування може викладатися вчителями загальноосвітніх навчальних закладів, які пройшли відповідну педагогічну підготовку у вищих навчальних закладах» [9]. Так, обидва документи засвідчують, що викладання курсів духовно-морального спрямування повинно проводитися спеціалістами-педагогами, які здобули відповідну фахову підготовку. Від доручення такого курсу, зокрема християнської етики, педагогам з низькою кваліфікацією застерігає О. Гентош, справедливо зазначаючи, що «навчати дітей має не будь-хто, біолог чи математик, якого «довантажують годинами», а людина з ґрунтовними знаннями, до того ж «особлива», що має в серці іскру Божу. В іншому разі відбувається профанація релігійного предмета [2]».

Важливим для вчителя християнської етики є те, щоб він став своєрідним живим прикладом і носієм високих етичних і моральних якостей. Такий підхід до підбору кадрів є ключовим завданням у системі навчально-виховної роботи школи в умовах національного і духовного відродження [6,

с. 7]. Спостереження за спробами організації курсів духовно-морального спрямування переконують у тому, що навчання цього курсу повинно будуватися, як і будь-який базовий предмет, відповідно до вікових особливостей учнів, що вимагає зокрема більш ретельної методичної підготовки. Тож професійна педагогічна підготовленість учителя і любов до дітей є не менш значущими факторами для успішного викладання курсу, ніж релігієзнавча чи богословська освіта.

Досвід виховання духовно-моральних цінностей учнів на основі курсів «Християнської етики», підтверджує, що ефективність курсу залежить від того, як учитель розглядає історичні факти і явища культури, працює зі спеціальною літературою, наочністю, намагається викликати інтерес до питань, що вивчаються, учить аналізувати події, знаходити особливості, порівнювати факти, робити висновки, порівнювати їх з іншими і перевіряти. Тому продуктивність виховання духовно-моральних цінностей учнів залежить від багатьох факторів, основними серед яких є не лише забезпечення учителів відповідною навчально-методичною літературою і дидактичним матеріалом для викладання курсів духовно-морального спрямування, а і якість професійної підготовки вчителів та їхні особистісні якості (як педагога, людини і християнина).[7]

Система професійної підготовки спеціалістів до виховання в учнів духовно-моральних цінностей побудована на положеннях концептуальних засад про те, що навчально-методичне забезпечення курсу здійснюється у співпраці із Церквами та релігійними об'єднаннями [4]. Власне, це і створює відповідні передумови для підготовки спеціалістів у державних педагогічних вищих навчальних закладах. У сучасності професійна підготовка вчителів курсів духовно-морального спрямування має різні форми своєї організації.

Підготовка педагогів на проблемно-тематичних курсах є однією з основних і досить традиційних форм підготовки спеціалістів. Такі курси організовуються при обласних інститутах післядипломної освіти. Метою їх

проведення є підготовка вчителів до викладання курсу духовно-морального в загальноосвітній школі. До завдань такої курсової підготовки слухачів ми відносимо:

➤ соціально-гуманітарну підготовку, що передбачає ознайомлення із сучасним станом гуманітарної сфери України й регіону; з нормативно-правовим забезпеченням освіти та правовою базою викладання предметів духовно-морального спрямування; з актуальними питаннями безпеки життєдіяльності дитини;

➤ психолого-педагогічну підготовку, метою якої є здобуття слухачами знань про індивідуальні, вікові та фізіологічні особливості учнів, формування вміння враховувати їх у навчально-виховному процесі, опанування формами і методами роботи з батьками;

➤ педагогічно-інноваційну підготовку, що передбачає ознайомлення із сучасними інноваційними технологіями навчання, методикою та методологією викладання курсу «Біблійна історія та християнська етика»;

➤ фахову підготовку, що знайомить слухачів із першоджерелами християнства, його глибинною сутністю, особливостями християнського духовного життя та виховання, зі світовими релігіями та іншими релігійними угрупованнями. [11]

Очевидним недоліком такої підготовки є досить короткий термін курсів. І практично всі слухачі курсів при вихідному анкетуванні висловлюють бажання продовжити термін і частоту їх проведення. Тож великого значення для фахової освіти викладача курсів духовно-морального спрямування набуває організація післякурсного навчання. Її необхідність обумовлюється потребою вчителів у системному поповненні й удосконаленні знань і умінь викладання цих курсів в загальноосвітній школі.

Справедливою, на нашу думку, є позиція Н. Клокар, яка зазначає, що курси підвищення кваліфікації і заходи міжкурсого періоду повинні гнучко поєднувати теоретичний та практичний блоки питань, оскільки ґрунтовні

теоретичні знання є основоположними і сприяють кращому засвоєнню базових знань, виробленню практичних навичок та вмінь [3].

Зрозуміло, що практичний аспект організації викладання предмету духовно-морального спрямування та контролю за цим процесом реалізується, насамперед, на місцевому рівні. Тому, у цьому зв'язку, нами вбачається за необхідне: створення районних методичних об'єднань учителів курсів духовно-морального спрямування; створення районних методичних центрів з питань викладання курсів; створення вертикальної організаційно-управлінської структури для оперативного контролю за викладанням; співпраця районних відділів освіти і Церкви (у тому числі укладання угод про співпрацю) [12]. Така організація роботи, як свідчить практика, дійсно приносить позитивні результати.

Потреба оновлення змісту соціально-гуманітарної освіти, розвитку виховних функцій світської школи в нових соціокультурних умовах, проявляється в практиці інтеграції знань з біблійної історії та християнської етики і культури в зміст навчально-виховної діяльності освітніх закладів, який поширюється у різних регіонах України. Це свідчить про тенденції відновлення духовно-моральних основ навчання і виховання дітей та молоді в нашій країні. Програма курсу «Біблійна історія та християнська етика з методикою викладання» складена з урахуванням концептуальних засад та Програми факультативного курсу для учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів «Біблійна історія та християнська етика».

Відповідно до основних цілей навчально-виховної роботи в державних навчальних закладах вивчення зазначеного курсу спрямоване на досягнення таких завдань:

- ознайомлення учнів з Біблією, заповідями Божими як нормою життя;

➤ здобуття знань про християнську релігію як світоглядну сферу культури, що необхідна для особистісної самоідентифікації та формування світогляду особистості;

➤ формування культурологічної компетентності щодо знань про традиційну релігійну культуру України в історичній ретроспективі і в сучасності;

➤ здобуття знань про християнську етику, що охоплює духовну і матеріальну культуру: теологію, мистецтво, філологію, історію, соціологію, педагогіку, психологію та ін.;

➤ оволодіння методикою викладання курсу «Біблійна історія та християнська етика» в загальноосвітньому навчальному закладі. [12]

Досягнення вказаних цілей підпорядковується основній меті запровадження курсу «Біблійна історія та християнська етика з методикою викладання» – підготовці спеціалістів до викладання відповідного предмета духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах.

Серед основних завдань вивчення курсу вважаємо за необхідне акцентувати увагу на таких:

- розкриття значення створення людини і світу, гріхопадіння людини, спасіння; ознайомлення з історією прийняття та поширення християнства;
- обґрунтування суті та завдань християнської етики;
- формування особистості і шляхи її удосконалення;
- вивчення основ формування християнської сім'ї, святості і непорушності християнського шлюбу, здорового суспільства та менталітету нації;
- розкриття значення християнських традицій і свят як елементів української історії та культури, особливостей християнських культурних традицій храмової архітектури, музики, піснеспівів, іконопису, дзвонового мистецтва;

- оволодіння теорією і практикою навчально-виховної діяльності в процесі вивчення курсу «Біблійна історія та християнська етика» у загальноосвітній школі I ступеня.

Реалізація зазначених завдань сприятиме розв'язанню існуючих на цей час суперечностей між вимогами суспільства до духовно-морального виховання учнів і рівнем підготовленості до нього педагогів, а також дозволить скорегувати процес підготовки майбутніх учителів до формування в учнів духовно-моральної культури.

До однієї з ефективних, на нашу думку, інноваційних форм навчання та підвищення кваліфікації вчителів курсів духовно-морального спрямування належить створення обласного опорного закладу освіти з питань духовно-морального виховання учнів. Набуття такого статусу для школи, з одного боку, означає визнання значущості набутого досвіду з визначеної проблеми і високої результативності навчально-виховного процесу [5].

З іншого боку, це накладає значні зобов'язання, пов'язані з обміном інформацією про наукові і практичні досягнення закладу освіти, пошуком ефективних форм і методів роботи, розробкою і презентацією наукової та навчально-методичної літератури тощо. Одночасно робота такого обласного опорного закладу освіти дає можливість своїм слухачам пройти курсову перепідготовку, тобто діє як альтернативна форма підвищення кваліфікації.

Наступною важливою складовою системи підготовки спеціалістів з викладання курсів духовно-морального спрямування могло б стати відкриття у державних педагогічних вищих навчальних закладах факультетів (груп при факультетах, відділень) духовного спрямування чи створення й ліцензування на державному рівні відповідних вищих навчальних закладів. Проте варто зауважити, що відкриття таких спеціальностей відноситься виключно до прерогативи державних органів управління освітою, які до цього часу не зробили помітних кроків у цьому напрямі. Зазначимо, що сьогодні освітньою

громадськістю ведеться активна робота з пошуків шляхів вирішення такої проблеми.

На сьогодні в педагогічних вищих навчальних закладах підготовка студентів безпосередньо для викладання курсів духовно-морального спрямування не ведеться. Проте цінним для нашої роботи став досвід підготовки студентів освітнього рівня «бакалавр» спеціальності «Релігієзнавство» у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, які, як довело дослідження, опановують належним рівнем і обсягом необхідних знань, умінь і навичок для читання цих курсів. Для нашого дослідження важливим було проаналізувати зміст циклу професійно орієнтованої підготовки, який складається з ряду підциклів: професійно-педагогічна підготовка; професійна науково-предметна підготовка; дисципліни за вибором університету. Таке структурування робочого плану, на нашу думку, забезпечує комплексний підхід до проблеми підготовки вчителя-релігієзнавця. Оскільки зміст професійно-педагогічної підготовки, яка передбачає формування системи педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому вчителю в його професійній діяльності, детермінований усвідомленням того, що сучасний вчитель повинен мати цілісний науковий світогляд, по суті власну філософію освіти, яка має слугувати йому базою для поглибленого розуміння призначення педагогічної діяльності, надавати їй особистісного сенсу, розкривати його індивідуальність як професіонала.

Крім того, варто зазначити, що дисципліни професійно-педагогічної та професійної науково-предметної підготовки доповнюються варіативною складовою робочого плану, яка і включає курси релігієзнавчого змісту як дисципліни за вибором університету. Серед них: «Вступ до релігієзнавства», «Історія релігій», «Географія релігій», «Релігійна етика та аксіологія», «Порівняльне релігієзнавство», «Християнство в історії та культурі України», «Релігієзнавча думка в Україні», «Релігійна культурологія»,

«Філософія релігії» та ін. Метою вивчення даних курсів є ознайомлення студентів з основними положеннями релігієзнавчої думки в Україні, а також формування умінь аналізувати процеси, що відбуваються у релігійному житті світу та України, визначати вплив релігії на різні сфери суспільного життя, уміти використовувати набуті знання у світоглядному вихованні молоді [10]. Зауважимо, що у контексті підготовки студентів-майбутніх педагогів до викладання курсів духовно-морального спрямування, зокрема «Християнської етики», акцент у навчальних програмах зроблено на ознайомленні їх із ключовими ідеями та проблемами становлення і розвитку християнства в Україні; з різними концепціями прийняття християнства на українських землях, із системою його ціннісних орієнтацій.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу виділити у цій системі такі форми підготовки викладачів: підготовка педагогів на проблемно-тематичних курсах при інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів; запровадження факультативних курсів для студентів державних педагогічних вищих навчальних закладів; організація післякурсової освіти педагогічних кадрів та оптимальної системи контролю; здобуття педагогічної освіти особами, які мають духовну освіту (у тому числі священнослужителі); створення обласного опорного навчального закладу з питань духовно-морального виховання учнів; відкриття у державних педагогічних вищих навчальних закладах факультетів (груп при факультетах, відділень) духовного спрямування; підготовка студентів-релігієзнавців. Продуктивність виховання духовно-моральних цінностей учнів залежить від багатьох факторів, основними серед яких є якість професійної підготовки вчителів і їхні особистісні якості як педагога, людини і християнина.

Список використаних джерел:

1. Вишневецький О. Концепція демократизації українського виховання / О. Вишневецький // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні : Педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 78-122.

2. Гентош О. Християнська етика – необхідність чи камінь спотикання [Електронний ресурс] / Оксана Гентош. – Режим доступу : <http://www.slovoprosvity.com.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=3568> – Заголовок з екрана.
3. Клокар Н.І. Управління обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти : Теорія і практика : науково-методичний посібник / Наталія Іванівна Клокар. – К. : Міленіум, 2004. – 218 с.
4. Концептуальні засади предмета духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&file=print&id=103> – Заголовок з екрана.
5. Обласні опорні заклади освіти : Інформаційно-методичний вісник. – Випуск 1 / автори- упорядники : Н.І. Клокар, Є.М. Бачинська, М.П. Гончарук. – Біла Церква : КОШОПК, 2006. – 80 с.
6. Сіданіч І. Л. Актуальні питання викладання курсів духовно-морального спрямування / І. Л. Сіданіч // Слово вчителю. — 2015. — № 3.
7. Сіданіч І. Л. Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України : навч. метод. посіб. для пед. працівників освіти. – 2-ге вид. / І. Л. Сіданіч. — К. : Вид-во ДВНЗ «УМО», 2016. — 236 с.
8. Сіданіч І. Л. Управління підготовкою майбутніх викладачів християнської педагогіки у вищій школі [електронний ресурс] / І. Л. Сіданіч // Теорія і методика управління освітою. — 2015. — № 2(16). — Режим доступу : <http://umo.edu.ua/katalog/882-electronic-journal-the-theory-and-methods-of-educational-management-edition-16-2015>.
9. Сіданіч І. Л. Управління якістю підготовки фахівців з педагогіки вищої школи [електронний ресурс] / І. Л. Сіданіч // Теорія і методика управління освітою. — 2016. — № 2(16). — Режим доступу : <http://umo.edu.ua/katalog/882-electronic-journal-the-theory-and-methods-of-educational-management-edition-16-2015>.
10. Сіданіч І. Реформація в освіті : навч. посіб. для студ. / Ірина Сіданіч, Андрій Гренишен, Олексій Щетінін; НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – Київ, 2017. – 92 с.
11. Сіданіч І. Християнська педагогіка: навч. посіб. / О. Кислашко, І. Сіданіч. — К. : Духовна вісь, 2015. — 510 с.

12. Християнська етика : методичний посібник. 1-11 класи. – Видання друге, доопрацьоване. – Львів : Монастир монахів Студійського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1998. – 158 с.

Матеріали подано в авторській редакції